

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science

Yıl: 6, Sayı: 33, Ocak 2019, s. 341-350

Öğr. Gör. Dr. Kazım KARTAL

Mehmet Akif Ersoy üniversitesi, Ağlasun MYO, Tarih, kartalkazim44@gmail.com

XVIII. YÜZYILDA SİVAS'DA EŞKIYALIK FAALİYETLERİ

(1735-1780)¹

Özet

Osmanlı Devletinin kuruluş felsefesine baktığımızda, reaya kendisine Allah tarafından emanet edilen kişilerdi. Reayanın can ve mal güvenliğini sağlamak devletin en büyük sorumluluğuydu. Devlet bu nedenle, kuruluşundan yıkılışına kadar vatandaşlarının asayiş ve huzurunu sağlamak için eşkıyalık faaliyetlerinde bulunanlara karşı mücadele etmiştir. XVIII. yüzyılda Sivas şehrinde yaşanan asayişsizliğin en büyük kaynağı ise Osmanlı Devletinin giderek güçsüzleşmesidir. Osmanlı Hükümeti, Sivas kentinde oluşan eşkıyalık faaliyetleri engellemek için askeri, idari ve adli tedbirler almıştır. Hükümet, aldığı tedbirler neticesinde eşkıyalık faaliyetlerinde bulunan kişilere yaptırımlarda bulunup eşkıyalık faaliyetlerini önlemeye çalışmıştır. Bu çalışmada, 1735-1780 yılları arasında Sivas kentinde yaşanan eşkıyalık faaliyetleri üzerine bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Eşkya, Sivas.

BANDITRY ACTIVITIES IN SIVAS IN THE 18TH CENTURY

(1735-1780)

Summary

When we look at the founding philosophy of the Ottoman Empire, they were the people who were entrusted by God himself. It was the greatest responsibility to ensure the safety of the citizens life and property. For this reason, the state struggled against those who were involved in banditry to ensure the peace and tranquility of their citizens, from its foundation until its collapse. The most

¹ Bu çalışma, "Sivas Şehrinin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1740-1780))" isimli basılmamış doktora tezinden üretilmiştir.

important reason for the unrest in Sivas in the 18th century was the Ottoman Empire gradually getting weaker. The Ottoman Government took military, administrative and judicial measures to prevent the banditry activities in the city of Sivas. As a results of the measures taken by the government, the government had made sanctions on people who performed banditry activities and tried to prevent banditry activities. In this study, an evaluation was made on the banditry activities in Sivas between 1735-1780.

Key words: Ottoman Empire, banditry, Sivas.

GİRİŞ

“Eşkıya”, sözlükte “bedbaht, talihsiz, haylaz; yol kesen, haydut” gibi anlamlara gelen “şâki” sözcüğünün çoğuludur.² İslâm hukukunda yol kesip, Müslümanların ve gayrimüslimlerin mallarını ellerinden güç kullanılarak alınması, zulüm yapılarak ve korkularak alan, hayatlarına kasteden, halkı korkuya sürükleyen kişilerin işlemiş oldukları suç “büyük hırsızlık” olarak adlandırılmıştır. Bununla birlikte eşkıyalık suçunu hırsızlıktan ayıran en önemli özellik ise, hırsızlık suçunun şiddet ve kuvvet kullanmadan bir malın gizlice alınması temeline dayanması; eşkıyalığın ise halkı haraca bağlayarak paralarına el konulan ve kuvvet kullanılarak zorla gerçekleştirilen bir eylem olmasıdır.³

Osmanlı Devletinde bu tip faaliyetlerde bulunanlara daha ziyade şaki ve bunun çoğulu olarak eşkıya denmiştir. Osmanlı kaynaklarında ayrıca Celali, eşirra, Harami, haramzade, türedi, haydut, uğru kelimeleri de eşkıya karşılığı olarak kullanılmıştır.⁴ Eşkıyalık, Osmanlı Devletinin de dâhil bulunduğu Akdeniz dünyasında XIV. yüzyıldan itibaren etkisini hissettirmeye başladı. XVI. yüzyılda giderek faaliyetlerini arttırma eğilimi gösterdi, XVII. yüzyılda ise patlak verip büyük bir problem haline geldi. Bu eğilimin tırmanmasında Akdeniz havzasında görülen hızlı nüfus artışı, ekonomik bunalım, ticari faaliyetin giderek yoğunlaşması, halkın gün geçtikçe fakirleşmesi, siyasi gücün zayıflamasına bağlı olarak yönetim boşluğu oluşması önemli rol oynamıştır.⁵

XVI. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı büyümesi durmuş, devlet artık mevcut toprakları elde tutmaya çalışıyordu. Batıda ve doğuda devam eden savaşlar Anadolu’da sürekli huzursuzluk oluşturuyor, ağır sefer masrafları buna bağlı olarak artan vergi miktarları halkı ekonomik bunalımın içine çekiyordu. Anadolu’da giderek artan hızlı nüfus miktarı ise bir başka önemli sıkıntı kaynağını oluşturuyordu. Savaşlar nedeniyle Osmanlı Devletinde ekonomi giderek kötüleşmekteydi. Bu durum da topraksız, işsiz genç nüfusun eşkıya zümrelerinin insan gücünü teşkil etmesine yol açtı. Bunların bir kısmı “suhte” adı verilen işsiz medreselilerdi. Devlet suhte adı altında türeyen eşkıyalık faaliyetleri için önlemler aldığı görülmektedir. Örnek verecek olursak; 1580 tarihli belge de Hüdavendigâr sancağında bulunan bir sureti Sivas olmak üzere

² Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Doğuş yay., Ankara 1978, s. 1170.

³ Esra Yakut, “Osmanlı Hukukunda Bir Suç Olarak Eşkıyalık ve Cezalandırılması”, *Kebikeç*, S.33, 2012, s.21-34.

⁴ Mehmed Öz, “Modernleşme-Öncesinde Osmanlı Toplumunda Eşkıyalık Hareketlerinin Niteliği ve Özellikleri”, Ed: Osman Köse, *Osmanlı’dan Günümüze Eşkıyalık Ve Terör*, Kültür Yay. No:12, İstanbul Ekim 2017, s.11-19.

⁵ Mücteba İlgürel, “Eşkıya”, *DİA*, C.11, Ankara 1995, s.466-469, Fehminaz Çabuk, “Osmanlı Devleti'nin Eşkıyalık Faaliyetlerini Önlemeye Yönelik Aldığı Tedbirler: Hemavend Aşireti Örneği (1880-1916)”, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 11, Sayı XXXIII, Mart 2018, s.519-550.

kadırlara gönderilen hüküm de, Suhta eşkıyasının ve suhta namına hareket eden kimselerin ve silah taşıyanların silahları alınması, itaat etmezlerse demleri heder olduğu ve bir tarafta eşkıya barınmasına mecal verilmemesi ve her köye bir başbuğ tayin edilmesi istenmiştir.⁶

Aynı tarihli bir diğer belge de bir sureti Sivas şehrine gönderilmek üzere Hüdavendigâr sancağında bulunan kadırlara gönderilen hüküm de; Sancak dâhilinde bulunan suhta eşkıyası ve sair ehl-i fesadı aman vermeyip derdest etmeleri ve kimsenin elinde ok ve yay ve tüfenk bırakmamaları eğer güçlük çıkartırlarsa her köyden birer yiğitbaşı tayin edip il eri ile eşkıyanın tenkil edilmesi istenmiştir.⁷ Osmanlı hayat düzenini temsil eden tımar rejiminin bozulması idari, mali ve sosyal düzende telafisi zor tahribatlar oluşturmuştu. Bu durumda tebaa yani üretici sınıf yoksullaşmış, gençler kendilerine geçim yolu aramaya koyulmuş ve işsiz kalanların birçoğu eşkıyalığı kendilerine meslek haline getirmişlerdir.⁸

XVII. yüzyılda da Osmanlı Devleti'ni bir yandan ağır ve kaybedilen savaş koşukları zorlarken, diğer yandan da eşkıyalık hareketleri ve bu hareketlerin ortaya çıkarttığı sonuçlar devleti olumsuz yönde etkiledi. Seferlerde görevlendirilen askerlerden görevlerine gitmeyenler veya seferlere katıldıktan sonra terhis edilenlerden bir kısmı da yağmacılık yaparak⁹ veya kendi komutanlarına rüşvet vererek reayaya zulmettikleri görülmektedir. Örnek verecek olursak, Şam beylerbeyine gönderilen hüküm de Bazı eşkıya yeniçeriler ağalarına para yedirip Hac muhafazası için tayin olunduklarında hacılara zulüm ve düşmanlık ettiklerinden bu gibi eşkıya yerine Hac Emirinin istediği yeniçerilerin görevlendirilmeleri istendiği görülmektedir.¹⁰

EşkİYaların Yeniçeriler ile anlaşarak beraber hareket ettiklerini gösteren bir diğer hüküm ise 19 Kasım 1588 tarihli Bilecik ve Pazarcık kadırlarına gönderilen hükümde görmek mümkündür. hüküm de yeniçerilerin eşkıyalar ile birlikte hareket ettiği ve bunların yakalanıp haklarından gelinmesi istenmiştir.¹¹ Askerlerin seferlere eksiksiz katılımını sağlamak ve çıkan eşkıyalık faaliyetlerini yerinde def etmek için çıkartılan fermanlarda, seferlere katılmayan yeniçerilerin kaza kaza dolaşarak tespit edilmesi ve emre itaat etmedikleri için ibret olsun diye cezalandırılmaları buyrulmuştur. 22 Kasım 1565 tarihinde, Bir yerdeki karışıklığın bastırılması ya da eşkıyanın yakalanması için asker göndermek gerektiğinde sancakbeyi, Zaim, sipahi ve yeniçerilerin o hususta ayrı bir emir bulunmadığı gerekçesi ile gitmek istemedikleri bildirildiğinden, gitmek istemeyenlerin başkalarına ibret olacak şekilde cezalandırılmak üzere

⁶ Birer sureti: Kütahya, Sultanönü Kastamonu, Bolu, Kengırı (Çankırı), Karahisar-ı Sahib, Hamidili, Karesi, Manisa, Ankara, Tekeili, Aydın, Konya, Kayseriye, İçil, Niğde, Kırşehir, Aksaray, Akşehir, Tarsus, Sivas, Amasya, Bozok, Çorum, Arabkir, Malatya, Divriği, Canik, Samsad sancaklarında kadırlara; Aydın-zade Mehmed Çavuş'a, Beyşehir, Seydişehir, Kır ili kadırlarına. Bergama ve Nevahi-i Bergama, Tarhala, Karacaoba, Kır ili Güzelhisar, Ayazmend, Edremid, Kemer, İvrindi kadırlarına gönderilmiştir. Bkz: BOA, A.DVNSMHHM.d., no:630.

⁷ Birer sureti: Kütahya, Sultanönü, Kastamonu, Bolu, Kengırı (Çankırı), Karahisar-ı Sahib Hamidili, Karesi, Menteşe, Ankara, Tekeili, Aydın, Saruhan, Konya, Kayseri, İçil, Niğde, Kırşehir, Aksaray, Akşehir, Tarsus, Sivas, Amasya, Bozok, Çorum, Arabkir, Malatya, Divriği, Canik, Samsad, Beyşehir, Biga, sancaklarında olan kadırlara birer sureti gönderilmiştir. Bkz: BOA, A.DVNSMHHM.d., no:564.

⁸ Etkan Uzun, "Osmanlı Örnekleme Üzerinde Sosyal EşkİYalığa Bir Bakış", TSA, Yıl:10, S. 3, Aralık 2006, s. 35-36. Mücteba İlgürel, "Eşkİya", s.466-469.

⁹ Karen Barkey, *EşkİYalar ve Devlet. Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, (Çeviren: Zeynep Altok), İstanbul, 1999, s. VI. Vd.

¹⁰ BOA, A.DVNSMHHM.d., no:752.

¹¹ BOA, A.DVNSMHHM.d., no:229.

isimlerinin yazılıp bildirilmesi istenmiştir.¹² Ekonomik bozukluklar neticesinde başıbozuk insanlar bazen bir kişinin etrafında toplanıp halkın elindeki malını almaya çalışmışlardır. 20 Kasım 1573 tarihinde Aydın, Sığla ve Saruhan sancakları beylerine gönderilen hüküm de Çoban Hasan ve kardeşleri başlarına yüz kadar eşkıya toplayıp etrafa sarkıntılık ettikleri haber alınmakla hepsi beraber züama ve erbab-ı tımar ve yeniçeri ve il eri ile üzerlerine varıp cümlesini derdest edip Dersaadet'e göndermeleri İstenmiştir.¹³

27 Mayıs 1698 tarihli bir başka fermanla ise sefere katılmayan, yol kesip eşkıyalık yapan kimselerin yakalanıp; güvenilir görevliler eşliğinde, İslâm Hukuku kurallarınca cezalandırılmak üzere İstanbul'a gönderilmeleri istenmiştir.¹⁴

Sivas şehrinde eşkıyalık faaliyetleri

Osmanlı dünyasında eşkıyalık olayları gittikçe artarken aynı durumu özel de Sivas kentinde görmek mümkündür. Belgelerde genellikle "kapısız levendat" olarak ifade edilen işi gücü olmayan grupların eşkıyalık faaliyetleri Sivas şehrinde etkili olmuştur. Ancak Sivas şehrinin, eyalet dâhilinde ortaya çıkan eşkıyalık faaliyetlerinin tamamından doğrudan etkilendiği söylenemez. Bu olaylardan sadece birkaç vakanın tamamı doğrudan Sivas kentini etkilemektedir. Hükûmet merkezi eşkıyalık faaliyetlerine karşı tedbirler almış ve çeşitli fermanlar göndermiştir. Örnek verecek olursak, Bağdad, Basra ve Anadolu'da özellikle Sivas vilayetinde ortaya çıkan eşkıyanın temizlenmesi ve halkın zulümden korunması hakkında Anadolu Valisi Vezir Abdi Paşa'ya gönderilen ferman eşkıyalık faaliyetleri engellemesi açısından önemlidir.¹⁵ 1758 yılında yazılan ferman da Gavur hacı, İnce Arap ve Kör Mehmed isimli kişilerin başlarına topladığı sayıları 2750 olan bir grupla Erzurum taraflarından Sivas'a doğru geldiklerini Kangal ile Zara arasında yer alan Karaçayır denilen mevkiye dinlendiler. Bu eşkıyaların bertaraf edilmesi için Numan paşanın görevlendirildiği biliyoruz.¹⁶ 1756 tarihli bir diğer belge de Sivas yakınlarındaki Ulaş Köyü'nde Pazarlı Mehmed ve Urfalı Hacı Halil isimli bölükbaşların kumandasındaki kapısız levendler Halep, Mardin, Diyarbakır Kayseri ve Gürün taraflarından gelen beş farklı kervanı soymuşlardır.¹⁷ 1774 tarihin de Kapısız levend eşkıyasının

¹² BOA, A.DVNSMHH.d., no:550.

¹³ BOA, A.DVNSMHH.d., no:233

¹⁴ Esra Yakut, "Osmanlı Hukukunda Bir Suç Olarak Eşkıyalık ve Cezalandırılması", s.21-34.

¹⁵ BOA, İE.DH, no:1849, "Anadolu valisi vezirim Abdi paşaya bildirile ki sen ki vezirsin Anadolu'nun eşkıyadan temizlenmesi hususu Bağdat ve Basra taraflarına memur olan vüzera ve mirmiran ve umera kapılarından ayrılıp katli nüfus ve gasb-ı emval gibi türlü fesat üzere olan eşkıyası her nerede bulunursa orada bulunan mirmiran ve mütesellim ve kethudayerleri ve yeniçeri süvarileri ve iş erleri gerekeni yapıp cezalarını vermeleri mühim olduğuna dair verilen emirlere göre amel etmeleri ve eşkıyanın defedilmesi için güçleri yetersiz kalırsa civardan yardım almaları mutlaka Anadolu'yu bu eşkıyadan temizlemeleri hususunda verilen fermanıdır".

¹⁶ Levend eşkıyasından Gavur Hacı ve Kör Mehmed ve İnce Arab namındaki şakiler 2700 kadar levend ile Erzurum tarafından kalkıp Sivas dahilinde Kangal ile Zara arasında Kara çayır denilen mahalde ikamet eyledikleri ve bu kere Erzurum'dan avdet eden Sadriazam tatarının ifadesinden anlaşıldığından ve eşkıyayı merkumenin kanları helal ve emval ve eşyaları katledenlerin malı olması fetvayı şerif iktizasından olup bunların tenkili için Sivas Beylerbeyisi Zaralı Feyzullah Paşa başbuğ tayin edildiği gibi Karaman taraflarına tecavüzleri halinde bütün kuvveti ile muavenette bulunması Aydın muhassılına emir olduğundan bahisle öyle bir hal vukuunda Aydın muhassılı ve Sivas ve Maraş valileri ile de muhabere edilerek eşkıyayı merkumenin katiyen imha edilmelerine dair Karaman Valisi Vezir Numan Paşa'ya hüküm gönderilmiştir. Bkz: BOA, C..DH., no:960.

¹⁷ Diyarbakir sekbanlarından "arşlan öldüren" demekle maruf Alemdar Hasan, Diyarbakir kervanı ile İstanbul'a gelirken Sivas'ın Ulaş köyünde Halep, Mardin ve Kayseri kervanları ile göç halinde iken Pazarlı Mehmed ve Urfalı Halil ismindeki şakiler tarafından baskına uğrayıp malları yağma edildiğinden,

tedip ve mazarratlarının izale edilmesi için Sivas Valisi Mehmed Paşa'ya gönderilen hüküm de buna gösterilecek en önemli belgedir.¹⁸

Ayrıca eşkıyanın saldırılarını engellemek ve halkın kendisini daha emniyette olduğunu görmesi içinde kule ve kalelerin yapına önem verdiği görülmektedir. 1767 tarihin de Sivas dâhilinde vaki Alacahan ve Hasan Çelebi mahallerinin vasatında bulunan ve eşkıya yatağı olan Yaşlı kale denilen mahalli saklamak üzere Arapkir sipahi reayasından Atmalı Aşireti'ne mensup Beyli Cemaati'nin orada iskanı ve bunların öteden beri mükellef oldukları resm-i raiyyetlerini sipahilerine, ekip biçecekleri arazinin öşrünü sahib-i arza vermeleri ve iltica etmek üzere inşa edilecek kule için muktezi olan alet ve edevat için hükümetten 1500 kuruş verilip, amelesinin ve diğer masraflarının kendi taraflarından tedarik edilmesi Rakka Valisi Mehmed Paşa tarafından bilgi istenmiştir. Sivas Valisi Abdi Paşa'ya yazılan hüküm bu açıdan önemlidir.¹⁹

Sivas şeriye sicillerine bakıldığında Sivas kentindeki eşkıyalık faaliyetleri daha net ortaya konulabilir. Sadece askeri kesimin veya yönetici kesimin değil zorba kimselerin ve göçebe aşiretlerin de halka büyük zararlar verdikleri görülmektedir. Bazı zorbalar yanlarına başıbozuk yüz eşkıya toplayarak köyleri, kasabaları ele geçiriyorlar, zorla istediklerini ayan tayin ediyorlar, köyleri tamamen ele geçirip hasılatını kendileri topluyorlardı. Bu zorbalar çok güçlenerek Sivas valisine bile itaat etmeyerek, kazalarda hâsıl olan valilere ait gelirlere el koydukları anlaşılmaktadır.²⁰ Birçok kişinin evlenecek yaş da olan kızlarını velisinin izni dışında istedikleri kişiye nikâhlıyorlardı. Örneğin dergâhı muallam cebecileri ortalarından altıncı bölükten Seyyid Hüseyin'in Arapgir kazasına tabi Gider köyünde eşi olan Zahide hatun ve üç çocuğu İstanbul'a gelirken Bozok kazasına vardıklarında Bozok'ta sakin bir kişi tarafından zorla kendisine nikâh kıyılmıştır. İstanbul'da eşinin olduğunu öğrenince saklamıştır. Bu konu hakkında elinde fetvası bulunduğunu Fetvasının gereğinin yapılmasını istemiştir.²¹ Başka bir hükümde Merzifon'a bağlı Narince köyü de Halil'in oğlu Ahmet mahkemeye müracaat etmiştir. Aynı köyden Resul'ün oğlu Ahmet bunun baktığı kız kardeşi Şerife Ayşe

yirmi beş bin kuruşluk malının istirdadı ve eşkıyanın yakalanması hakkında hüküm bulunmaktadır. bkz: BOA, C..ZB, no:2708.

¹⁸ BOA, C..ZB., no:1308.

¹⁹ BOA, C..ZB, no:268. Bkz "Rakka valisi vezir Mehmed paşaya ve sivas valisi vezir Abdi paşaya hüküm ki Rakka valisi vezir Mehmed paşa hazretleri tarafından vurud eden arzlarında sivas'da bulunan Alacahan ve Hasan çelebi arası yedi saat miktarı mesafe olup ve ikisinin arasında Yashıkale mevkişi eşkıya güzergahı olup hanlara 3.5 saat mesafe olduğundan muhafazası gerekip çoğu zaman buralarda katli nüfus ve gasb-ı emval yapıldığına binaen güvenlik için Arapkir sipahileri reayasından Atmalı aşiretinden beyli cemaatinin burada iskan olunmaları ve oraları eşkıyadan korumalarını han ağası Abdulgani bey ve cemaat kethüdası Kamer ve vezir huzurunda sözleşilen önceden beri vergeldikleri rüsum-ı ra'iyetlerini sipahilerine ve ziraat eyledikleri arazinin dahi öşrünü arazi sahibine vermelerine kefil olduklarını ve eşkıya için bu mahalde iltica edecek bir kaleye muhtaç olmalarıyla amelesi kendilerinden olmak üzere gereken edevat için 1500 kuruş yardımda bulunulduğu halde kalanını kendileri tamamlayacaklarını bildirip Alacahan hududunda olanlar birbirlerine yardımda bulunmaları ve cemaatin bu mahalde iskan olunmaları hususunda ferman verilmekle Alacahan muhaciri iskan olunmuş olup Beyli cemaati namıyla timar ve miri mukata 'at ve evkaftan olmak üzere bir kayıt bulunmadığı yazılmıştır buna göre cemaate timar ve vakıf mukata 'atından hangisine bağlı ve nerede sakinlerse senelik rüsumatları ne miktara ulaşmış bilinmeksizin vezirin bildirdiği üzere iskan ve tanzimi belli olup tekrar araştırılıp tanzime muhtaç olduğu Başdefterdarım İbrahim Hadimin bildirmesiyle durumun araştırılması için işbu emri şerifim verilmiştir buna göre durumun hakikatiyle araştırılıp eksiksiz şekilde yazılıp tarafımıza bildirilmesi ferman olunmuştur."

²⁰ ŞŞS 1, 311, Saim Savaş, "XVIII Asrın Son Çeyreğinde Sivas'ın İdari Sosyal ve Ekonomik Durumu (Şeriye Sicillerine Göre)", s.57.,

²¹ SAD, 1 / 206 / 3.

hatunu 1738 senesinde köydeki bağın içlerine zorla götürüp tecavüz etmiştir. Bununla davalık olmuş ve eşkıyalığından dolayı itaat etmemiştir. Davalarının görülüp gerekli cezanın verilmesi istenmiştir.²² Giderek güçlenen bu zorba eşkıyalar Kazabad ve Yıldızeli kazalarını ele geçirip, buraların gelirlerini kendilerine bağladıkları gibi valilerin bile yollarını kestikleri görülmektedir. Bu tür durumlarda devlet gerekli önlemler olarak eşkıyaların affedilmemesini istemiştir. Örneğin 1767 tarihinde Rakka Valisi tarafından Divriği kadısına gönderilen belgede bu bölgede eşkıyalık yapan Gelecorlu ve yandaşlarının yakalanması ve kendilerine göz yumulmamasını istemiştir.²³

Konar-göçer cemaatlerin eşkıyalık faaliyetlerinde bulunduğu da görülmektedir. Örneğin Konargöçer Rişvan ekraından Kekeç Murat arzuhal etmiştir. Kendisinin kimseye zararı bulunmamasına rağmen Bereketli Aşiretinden Seyyid İbrahim, Ferhad oğlu kırk kişi eşkıyayı başına toplayıp 1738 senesinde zorla altmış kuruş nakit akçe, seksen koyun, yirmi kuruş kıymetinde kıyafet on beş kuruş kıymetinde sim kılıç toplam üç yüz yetmiş kuruşluk olan malını gasp etmişlerdir. Bunların buldukları mahalde yakalanıp aldıkları eşyaların ve akçelerin geri alınması istenmiştir.²⁴

Bu tür ferdi zorbalıklar dışında, bazı büyük aşiretler tarafından eşkıyaların desteklendiği de görülmektedir. Örnek verecek olursak; 1767 tarihli fermada Sivas'ın Ekin ve Divriği Kazalarının Sarı Çiçek Mahallesi'nde oturan Mülükânlı aşiretinin kapusuz eşkıyasıyla ittifak ederek çiftçi ve diğer yoldan geçenlerin yollarını keserek mallarını gasp edip öldürdüklerini bunlara engel olunması gerektiğini bildirir ferman bulunmaktadır.²⁵ Konargöçer aşiretlerin ise özellikle yaylak-kışlak yolları üzerindeki yerleşim birimlerine büyük zararlar verdiği görülmektedir. Sivas ve çevresinde bulunan Rişvan aşireti, yaylaklarına giderken hayvanlarını reyanın ekinlerinde otlatıyorlar, dönüşlerinde ise, birçok kişiyi öldürüp reyanın elinde kalan mahsulleri de zorla ellerinde alıyorlardı.²⁶

Merkezi hükûmetin bunu engellemeye çalıştığı görülmektedir. 1736 tarihin de Kendi otlakları olmadığı halde Sivas civarı yaylaklarına yayılarak gelip giderken ahaliyi zarar veren Milli, Kâvili, Afşar, Barak, Eyucu Memali Herekli ve Rişvan aşiretlerinin tecavüzlerinin men edilmesi istenmiştir.²⁷ Rişvan aşiretine mensup olan eşkıyalar Sivas ile Tokat arasındaki Deliklitaş adındaki geçit yerinde gelip geçenler saldırıyorlardı. Örnek verecek olursak, 1786 tarihli belgede Sivas ile Tokad arasında Deliklitaş denilen mahalde Rişvan aşireti tarafından bir kervan soyulduğundan oralarda asayişin teminine dair hüküm gönderilmiştir.²⁸

1734 tarihli belgede ise, Dergah-ı Ali gediklilerinden Mübaşir Halil Ağa marifetiyle Tokat ve Sivas'tan temin edilen tulumlardan bazılarının Deliklitaş mevkiinde Avşar eşkıyası tarafından

²² SAD, 1 / 11 / 2.

²³ Mehmet Tekgöz, 77 Numaralı Sivas Şer'iyye Sicili (H.1195 / M. 1780-1781) Transkripsiyon Ve Değerlendirilmesi, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Bilim Dalı, Kayseri 2017, s.20.

²⁴ SAD 1, 78/3.

²⁵ Mehmet Tekgöz, 77 Numaralı Sivas Şer'iyye Sicili (H.1195 / M. 1780-1781) Transkripsiyon Ve Değerlendirilmesi, s.25.

²⁶ Saim Savaş, "XVIII Asrın Son Çeyreğinde Sivas'ın İdari Sosyal ve Ekonomik Durumu (Şeriye Sicillerine Göre)", s.57.

²⁷ BOA, C..DH. no:8034.

²⁸ BOA, C..ZB. no:4186.

gasp edildiği bildirilmiştir.²⁹ 1748 yılında Sivas valisi vekiline ve Sivas kadısına gönderilen hüküm de Rişvan aşireti taifesinden Şeyh Yusuf oğlu Mehmed ve yardımcı Hamza oğlu Ömer nâm şakiler gece ile gelip kendisini taciz ettikleri mallarını yağmaladıklarına dair şikâyetleri üzerine hüküm gönderilmiştir.³⁰

1736 tarihli belge de ise, Şekavetle meluf olan Afşar Aşireti'nin erkeklerinin idam ve kadınlar ile çocuklarının Rakka'ya nakil ve iskan edilmeleri hakkında Sivas Valisi Ahmed Paşa'ya gönderilen hüküm de anlaşılacağı gibi devletin eşkıyalık faaliyetlerine karşı artık tahammül etmeyeceğini ve kararlılığını göstermesi açısından önemlidir.³¹

Eşkıyaların sıklıkla saldırdığı stratejik açıdan önemli olan yerler bu nedenle korunmak istenmiştir kaleler yapılmış ve buralara asker yerleştirilmiştir.³² Hatta maden emini tarafında İstanbul'a gönderilen ulakları soyup yaralıyordı.³³ Merkezi hükümetin bu konuda hassas olduğu ve Ulakların güvenliğini sağlamak için kale yapılmasını istediği görülmektedir. 1736 tarihinde yolcu ve ulakları Türkmen ve Kürd eşkıyasının taarruzundan korumak için Dikilitaş'ta bir kale yapılmasına dair Sivas Valisi Ahmed Paşa'ya hüküm gönderilmiştir.³⁴ Aynı tarihteki diğer belge de ise güvenliğin sağlanması için kale yapılması istendiği görülmektedir. Sivas ve Deliklitâş ile Alacahan arasında Türkmen eşkıyasının şerrinden ulakların, Ergani ve Keban madenlerinden gelen altın ve gümüş hazinelerinin geçirilmesi zor olması nedeniyle hanın civarında küçük bir kale inşası uygun görülmüştür.³⁵

Rişvan Aşireti ve Avşarlar dışında Şeyh Burnu Aşireti de eşkıyalık yapan büyük aşiretlerin arasında bulunmaktadır. Bu aşiret Ankara, Bolu, Çankırı, Sivas ve Kayseri'de etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu aşirete mensup olan eşkıyaların halkın mal ve canlarına tecavüz ettikleri yetmezmiş gibi İstanbul'a gönderilen hazinelere de saldırmışlardır. Genellikle Kürt olan aşiretlere Mülukanlı, Mandillü, Telganlı ve Milli aşiretleri eşkıyalık faaliyetlerinde merkezi hükümeti en çok uğraştıran aşiretler olarak sayılabilir.³⁶ Örnek verecek olursak, 1769 tarihinde Sivas valisine ve eyaleti Sivas'ta kadılara gönderilen hüküm de Mustafa Paşa hafidi olup dergâh-ı mu'allam müteferrikalarından mir Mehmed emin 'arzuhâl idüp uhdesinde olan Türkmen aşireti ahalipleri kendi hallerinde iken Milli aşireti eşkıyasından Milli Musa ve kardeşi topal Mehmed kethüdâ ve Mustafa kethüdâ ve Abbas kethüdâ ve oğlu Hüseyîn kethüdâ ve diğer Hüseyîn kethüdâ ve 100 nefer levendat eşkıyasıyla beraber kazabad kazasında adı geçen aşiretin obalarını basıp Yusuf oğlu Gülşeni katlettikleri başka ahalinin akçelerini zorla ellerinde aldıkları hususunda davanın görüldüğu bilinmektedir.³⁷

Bölge halkına ve yolculara büyük zarar veren Kürt aşiretlerini dizginlemek için devlet, genel de tembih yoluna gitmekteydi. Ancak bazen çarpışmalar olmuştur. Çünkü tembih metodu yeterli

²⁹ BOA, AE.SMHD.I, no:760.

³⁰ SAD 3, 64/1.

³¹ BOA, C..DH. no:4981.

³² Sivas, Deliklitâş ve Alacahan arasında yapılacak ufak bir kale için muktezi malzemenin kağını arabalarıyla nakli istenmiştir. Bkz: BOA, C..AS., no:29133.

³³ Saim Savaş, "XVIII Asrın Son Çeyreğinde Sivas'ın İdari Sosyal ve Ekonomik Durumu (Şeriye Sicillerine Göre)", s.58.

³⁴ BOA, C..ZB. no:2740.

³⁵ BOA, C..AS. no:20320

³⁶ Saim Savaş, "XVIII Asrın Son Çeyreğinde Sivas'ın İdari Sosyal ve Ekonomik Durumu (Şeriye Sicillerine Göre)", s.58

³⁷ SAD 12, 259/5.

olmamaktaydı. Devletin aslında isyanı tamamen bertaraf etmemesinin nedenlerinden biri de devletin büyük isyan hareketlerinden çekindiği içindir. Ayrıca yeterli düzeyde askeri bir gücü bulunmaması nedeniyle de bu aşiretlerin terör olayları bertaraf edilememiştir.³⁸

Asayışı bozan ve reayayı büyük sıkıntıların içine çeken diğer bir eşkıya taifesi ise Kapusuz Levendat eşkıyasıdır. Osmanlı askeri düzeninin bozulmasının neticeleri olan ve başıboş bir şekilde Anadolu'da aylak aylak dolaşan bu eski askerlerin halk üzerinde büyük bir panik ve korku yaratması nedeniyle halk kıymetli eşyalarını güvenilir kişilere ve otoritesi güçlü kişilere teslim etmek zorunda kalmıştır. Bu eşkıya grubu köyleri ve kasabaları basıp, değerli eşyaları almakta kalan malları ise yakıp yıkıyordu. Bunun üzerine merkezi hükümet bunları tembih ediyordu ancak bunlar ise bugün yarın gideriz diye hükümeti oyalama taktiği gütmekteydiler.³⁹

1748 yılında Sivas valisine ve Sivas ili kadısına hüküm de durumun vahameti anlatılmakta halkın artık bunların zulmüne dayanmadığı ve bu nedenle halkın yerlerini yurtlarını terk etmek zorunda kaldığından bahsedilmektedir.⁴⁰ 1750 yılında Sivas valisine ve Sivas kadısına hüküm de, Hamit adında eşkıyanın müderris Hamza paşayı öldürdüğü, giyilecek elbiselerini alıp malların yağmalandığı belirtilmiştir.⁴¹ 1763 tarihli Sivas valisine Sivas sancağında vâki' Mevlana kadısına hüküm de Sivas da oturan Ali adında kişinin gelip levendat eşkıyasından döker oğlu Ali ve Süleyman oğlu Ahmed ve Hamza bey oğlu Hasan ve babası İsmail, savaş aletleri ile hanelerini bastıkları eşyasını yağmaladıkları söylemiştir. Bu eşyaların tekrar sahibine verilmesi ve eşkıyanın cezalandırılması istenmiştir.⁴² 1765 tarihinde ise Sivas kadısına gönderilen hüküm de, Sivas kazasına tâbi' büyük Ali Baba zaviyesi vakfının evladiyet ile mütevellisi olan Fezullah 'arzu hâl ederek zaviyeye şehir kethüdası ve bedestan kethüdası olanlar levendat taifesini zaviyeye getirip yedirip içirip zaviyeye zarar verdirdikleri hususunda hüküm gönderilmiştir.⁴³

Halka zulmeden eşkıyalık faaliyetlerinde bulunan Ehli örf mensup olan kişiler de bulunduğu görülmektedir. Bunlar buldukları bölgelerde halka zarar vermekteydiler. Toplanan vergilerde fazlasını talep ederek eşkıya ile beraber isteklerini gerçekleştirmişlerdir. Örneğin 1742 tarihli hükme göre Gürün kazasında yaşayan Şeyh Ali ve bölgenin ahalileri üzerlerine düşen vergileri veriyorlardı. Ancak ehli örf tarafından kanunsuz olarak tekâlif-i şakka talebiyle rencide edilmişlerdir. Bu duruma son verilmesinin istenildiği görülmektedir.⁴⁴ Sivas kadısına ve mütesellimine gönderilen 1743 tarihli başka bir hükümde de aynı durumla karşılaşmaktayız. Buna göre Sivas sakinlerinden İbrahim Efendi şikâyette bulunmuştur. Aynı kazada yaşayan Bekir, Emir Osman, Hacı Ahmet ve diğer Osman birlikte ehl-i örf taifesine istinaden bunun

³⁸ Saim Savaş, "XVIII Asrın Son Çeyreğinde Sivas'ın İdari Sosyal ve Ekonomik Durumu (Şeriye Sicillerine Göre)", s.58., aşiretler ile ilgili bkz: Şeyhmuz Bingöl, "Tanzimat Döneminde Devlet V-e Aşiret: Van'da modernleşme çabaları ve Aşiretler", *Dünyada Van Nüfus, Etnisite, Tarih ve Toplum*, İletişim Yay., İstanbul 2019i s.157-168.

³⁹ Saim Savaş, "XVIII Asrın Son Çeyreğinde Sivas'ın İdari Sosyal ve Ekonomik Durumu (Şeriye Sicillerine Göre)", s.58, eşkıyalık ile ilgili hükümler için detaylı bilgi için bkz: Aziz Altı, "22 Numaralı Mühimme Defteri'nin (H.981/ M. 1573) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (S. 215-351)", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Bilim Dalı*, Kayseri 2013.

⁴⁰ SAD 3, 175/1.

⁴¹ SAD 4, 57/2.

⁴² SAD 9, 232/2.

⁴³ SAD 10, 74/3.

⁴⁴ SAD 1, 21 / 2.

akçesini gasp etmişlerdir. Elindeki fetva gereğince akçesinin geri verilmesini arzu edilmiştir.⁴⁵ Eşkıyalık faaliyetlerini gerçekleştiren kişilere göz yummaları ve destek vermelerinin dışında kendilerinin katılmış oldukları eşkıyalık faaliyetleri de mevcuttur. Örneğin 1742 tarihli hükme göre Amasya Sancağında Gelgiras kazasına bağlı Saracık köyünden Mustafa'nın kimseye zararı yoktur. Merzifon sakinlerinden Mehmet oğlu Hacı Ali, Hüseyin oğlu Ali Ağa ve Sarı Hasan kendilerine bağlı olan ehli örf taifesinden biri ile beraber 1738 yılında 150 süvari levendat ile bunun hanesini basmışlardır. Dört adet atını, iki nefer gulamlarıyla beş adet tüfek, bir sim kuşak ve 300 kuruşluk akçelerini ve eşyalarını zorla almışlardır. Bu aldıklarının geri verilmesi için ellerinde fetvaları bulunmaktadır.⁴⁶

SONUÇ

Eşkıya olaylarından dolayı çözüm bulmak için şikâyette bölge ahalisi, toplu yâda bireysel olarak imzalı telgraflarla yerel idarecilere, yerel idarecilerde merkezi hükümete iletmekteydi. Osmanlı Devleti gelen şikâyetleri değerlendirilip bölgenin valisi, kadısı, mütesellimi veya naibine hüküm gönderilirdi. Sivas Kazası, alaybeyi, mütesellimi, kethüdalarına gönderilen emirlerde sürekli huzurun sağlanması için önlemler alınması isteniyordu. Ancak eşkıya gruplarının sayılarının giderek artması eşkıyalık terörünü def etmesi için yeterli olamamıştır. Bu nedenle Sivas Beylerbeyinin ve Bozok sancağı mutasarrıfının birlikte hareket etmesi istenmiştir. Bu eşkıyaların imha edilmesi için köylerden 1'er 2'şer sekban toplanıyor ve bunların başlarına birer sekbanbaşı konularak bölgesel tedbirler alınmaya çalışılmıştır. İstanbul'dan gönderilen emirler ise huzuru bozanlara önce tembih edilmesi çeşitli tavsiyelerde ve telkinlerde bulunması, eğer itaat etmeyip terör faaliyetlerine devam ederse üzerlerine hücum edilip, dağıtılması, savaşa cesaret edenlerin ağır bir şekilde cezalandırılması istenmiştir.

Osmanlı Devletinin giderek toprak kaybetmesine bağlı olarak vergi artışları ve işsiz nüfusun artması eşkıyalık faaliyetlerin artmasına neden olan en önemli etkidir. Sivas şehrinde eşkıyalık faaliyetlerin yoğun olduğu gözlenmiştir. Merkezi hükümet' in terör olaylarına karşı önlemler aldığı arşiv belgelerine yansımıştır

BİBLİYOGRAFYA

A. Arşiv Belgeleri:

Sivas Ahkam Defterleri

1 Numaralı Ahkam Defteri

3 Numaralı Ahkam Defteri

4 Numaralı Ahkam Defteri

9 Numaralı Ahkam Defteri

10 Numaralı Ahkam Defteri

12 Numaralı Ahkam Defteri

Sivas Şeriye Sicili

SŞS 1

---

⁴⁵ SAD 1, 202 / 2.

⁴⁶ SAD 1, 44 / 2.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Bab-1 Asafi Divan-1 Hümayun Sicilleri Mühimme Defteri (A.DVNSMHH.d.):

630, 564, 752, 229, 550, 233.

İbnülemin Dahiliye (İE.DH): no:1849

Dahiliye (C..DH.): no:960, 8034, 4981

Zaptıye (C..ZB): no:2708, 1308, 268, 4186, 2740.

Askeriye (C.AS.): no:29133, 20320

Ali Emiri Tasnifi (AE.SMHD.I): no:760

B. Araştırma Eserler:

Altı Aziz, “22 Numaralı Mühimme Defteri'nin (H.981/ M. 1573) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (S. 215-351)”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Bilim Dalı*, Kayseri 2013.

Barkey Karen, *Eşkıyalar ve Devlet. Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, (Çeviren: Zeynep Altok), İstanbul, 1999, s.VI.

Bingöl Şeyhmuz, “Tanzimat Döneminde Devlet ve Aşiret: Van'da modernleşme çabaları ve Aşiretler”, *Dünyada Van Nüfus, Etnisite, Tarih ve Toplum*, iletişim Yay., İstanbul 2019, s.157-168.

Çabuk Fehminaz, “Osmanlı Devleti'nin Eşkıyalık Faaliyetlerini Önlemeye Yönelik Aldığı Tedbirler: Hemavend Aşireti Örneği (1880-1916)”, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 11, Sayı XXXIII, Mart 2018, s.519-550.

Devellioğlu Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Doğu yay., Ankara 1978.

İlgürel Mücteba, “Eşkıya”, *DİA*, C.11, Ankara 1995, s.466-469.

Uzun Efkan, “Osmanlı Örneklemleri Üzerinde Sosyal Eşkıyalığa Bir Bakış”, *TSA*, Yıl:10, S. 3, Aralık 2006, s. 35-36.

Öz Mehmed, “Modernleşme-Öncesinde Osmanlı Toplumunda Eşkıyalık Hareketlerinin Niteliği ve Özellikleri”, Ed: Osman Köse, *Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık Ve Terör*, Kültür Yay. No:12, İstanbul Ekim 2017, s.11-19.

Savaş Saim, “XVIII Asrın Son Çeyreğinde Sivas'ın İdari Sosyal ve Ekonomik Durumu (Şeriye Sicillerine Göre)”, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi)*, Ankara 1986, s.57.

Tekgöz Mehmet, “77 Numaralı Sivas Şer'iyye Sicili (H.1195 / M. 1780-1781) Transkripsiyon Ve Değerlendirilmesi,” (yayınlanmamış yüksek lisans tezi) *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Bilim Dalı*, Kayseri, 2017, s.20.

Yakut Esra, “Osmanlı Hukukunda Bir Suç Olarak Eşkıyalık ve Cezalandırılması”, *Kebikeç*, S.33, 2012, s.21-34.